

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У ЦИФРОВОМУ ОБОРОТІ

Гулейков І.Ю.,
*суддя Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду,
аспірант Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України*

Гулейков І.Ю. Характеристика договірних відносини у цифровому обороті.

Стаття присвячена виявленню особливостей договірних відносин у цифровому обороті. Цифровий оборот стає все більш поширеним, що веде до виникнення нових форм договірних відносин, які характеризуються суттєвими відмінностями. Метою статті є розкриття характеристики і особливостей договірних відносин, що виникають в межах цифрового цивільного обороту.

Проведення дослідження договірних відносин в цифровому обороті обумовлено відсутністю сталого правового регулювання вказаної сфери, яка потребує подальшого вдосконалення. Особливість побудови відносин в цифровому обороті пов'язується із його технічними властивостями, насамперед необхідністю набуття доступу до цифрових платформ для здійснення суб'єктивних прав користувачами. Наголошено, що здійснення суб'єктивних прав у цифровому обороті може бути реалізоване лише завдяки використанню складних об'єктів інтелектуальної власності, зокрема тих, що поєднують комп'ютерні програми, бази даних, музику, об'єкти анімації, фотографії тощо.

У сфері цифрового обороту запропоновано виокремлювати такі види відносини: 1) щодо створення та підтримки функціонування цифрового обороту (правовий режим права інтелектуальної власності); 2) організаційні відносини у сфері бізнес-адміністрування цифрового середовища (корпоративні, трудові відносини, що мають відповідний правовий режим); 3) між користувачем та адміністратором відповідного цифрового середовища (договірне регулювання, з елементами правового режиму захисту персональних даних); 4) між користувачами цифрового простору щодо цифрових активів (складний режим правового регулювання, який може поєднувати правові режими права інтелектуальної власності, особистих немайнових прав, договірних права); 5) з приводу захисту суб'єктивних цифрових прав.

Підкреслено, що договірні відносини в цифровому обороті базуються як на нормах цивільного законодавства, так і на правилах та стандартах, що використовуються в електронних системах. Доведено, що різні види відносини вимагають комплексного застосування різних норм законодавства, та опосередковуються різними договорами, такими як: ліцензійний договір; договори щодо надання цифрових послуг (хмарне зберігання, маркетплейси); купівлі-продажу товарів; обмін та застава цифрових активів; угоди про використання токенів (регулюють використання криптовалют та інших токенів у цифрових екосистемах) тощо.

Ключові слова: цифровий оборот, цифрові активи, електронна форма, договір, суб'єктивні права, правове регулювання.

Guleykov I.Y. Characterization of contractual relations in digital turnover.

The article is devoted to identifying the peculiarities of contractual relations in digital circulation. Digital turnover is becoming increasingly widespread, which leads to the emergence of new forms of contractual relations characterized by significant differences. The purpose of the article is to reveal the characteristics and peculiarities of contractual relations arising within the framework of digital civil turnover.

The study of contractual relations in digital circulation is necessitated by the lack of sustainable legal regulation of this area which requires further improvement. The peculiarity of building relations

in digital circulation is associated with its technical properties, primarily the need to gain access to digital platforms for the exercise of subjective rights by users. The author emphasizes that the exercise of subjective rights in digital circulation can be realized only through the use of complex intellectual property objects, in particular, those combining computer programs, databases, music, animation objects, photographs, etc.

The author proposes to distinguish the following types of relations in the field of digital circulation: 1) regarding the creation and maintenance of digital circulation (legal regime of intellectual property rights); 2) organizational relations in the field of business administration of the digital environment (corporate, labor relations with the appropriate legal regime); 3) between the user and the administrator of the relevant digital environment (contractual regulation, with elements of the legal regime of personal data protection); 4) between users of the digital space regarding digital assets (a complex regime of legal regulation which may combine the legal regimes of

The author emphasizes that contractual relations in digital circulation are based on both civil law and rules and standards used in electronic systems. It is proved that different types of relations require a comprehensive application of different legal norms and are mediated by different agreements, such as: license agreements; agreements for the provision of digital services (cloud storage, marketplaces); sale and purchase of goods; exchange and pledge of digital assets; token agreements (regulating the use of cryptocurrencies and other tokens in digital ecosystems), etc.

Key words: digital turnover, digital assets, electronic form, contract, subjective rights, legal regulation.

Постановка проблеми. Розвиток цифрових технологій впливає на поступове утворення нового цифрового сегменту цивільного обороту, який є системою економічних відносин у цифровому середовищі. В його межах здійснюється перехід суб'єктивних прав та обов'язків щодо цифрових об'єктів за допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Він охоплює: електронну комерцію (купівля та продаж товарів і послуг онлайн); фінансові технології (FinTech) (використання технологій для надання фінансових послуг, таких як онлайн-банкінг, мобільні платежі та криптовалюти); цифрові медіа та розваги (споживання контенту, такого як музика, відео та ігри, онлайн); різні цифрові послуги (онлайн-освіта, телемедицина та хмарні обчислення). Фінансисти припускають збільшення обсягів електронної комерції, зокрема вона буде зростати з 4,4 трильйона доларів у 2023 р. до 6,8 трильйона доларів до 2028 р. Як наслідок онлайн-продажі займуть 24% глобальної роздрібною торгівлі. У США прогнозують, що ці продажі досягнуть 1,6 трильйона доларів до 2028 р., що становитиме 28% від загальних роздрібних продажів у США. Канадські онлайн-роздрібні продажі будуть становити 83 мільярди доларів. У Західній Європі очікується, що онлайн-роздрібні продажі зростуть з 508 мільярдів доларів у 2023 р. до 773 мільярди доларів у 2028 р. [1]. Для України розвиток цифрового обороту має особливе значення. Так, він надав можливість частково стабілізувати економічні відносини під час воєнного стану. Варто зауважити, що рух цифрових активів у цифровому обороті здатний відбуватися на певних договірних конструкціях. Через швидке розповсюдження цифрових технологій, законодавче регулювання цифрових відносин не завжди є вчасним. Внаслідок цього непоіменований договір став основним регулятором відносин у цифровому середовищі. Тому тематика договірної регулювання цифрових відносин є актуальною та нагальною в юриспруденції.

Мета дослідження полягає в наданні характеристики договірних відносин у цифровому обороті. Опанування цієї мети можливо при розв'язанні таких завдань як встановлення особливостей договірних відносин у структурі цифрового обороту; виявлення видів договорів у цифровому середовищі; формування науково-практичних пропозицій у цьому напрямку.

Стан опрацювання проблематики. В Україні наукове дослідження договорів у цифровому обороті ще перебуває на стадії розвитку. До проблематики цивільно-правового регулювання суспільних відносин у цифровому просторі звертався Є.О. Мічурін. Так, дослідник окреслив, що договори з приводу цифрових речей умовно можна поділити на класичні для цивільного права та смарт-контракти [2, с. 119]. Ця позиція є достатньо ґрунтовною та може бути використана у подальших дослідженнях цієї проблематики. Н.А. Федосенко зазначає, що використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах не лише забезпечує перехід майнових прав у формі цифрового закріплення та фіксації їх переходу, але й формує цифровий оборот як особливу форму цивільних правовідносин [3, с. 72]. Дійсно, здатність використання інформаційно-комунікативних

систем є базисом для утворення нових цивільних відносин щодо переходу майнових суб'єктивних прав та обов'язків, утворення цифрової ідентичності особистості. В.І. Теремецький, Н.Г. Гуц підкреслюють, що укладення цивільно-правового договору в цифровому середовищі створює особливий правовий режим цивільних правовідносин, які виникають, змінюються або припиняються саме в цьому середовищі. При цьому позитивний ефект від електронного договору споживач отримує в реальному, матеріальному світі, оскільки товар чи послуга мають відповідну об'єктивну форму [4, с. 178]. Наведене свідчить про існування такого аспекту як особливість реалізації позитивного ефекту від здійснення дій у цифровому обороті. Загалом, можна констатувати, що правове регулювання цифрових відносин ще не є достатнім, а отже потребує подальшого вдосконалення. Завдяки тому, що науковці проводять розвідки щодо договірних відносин із цифровими активами утворилося підґрунтя для отримання подальших науково-практичних результатів. Серед одних із заявлених питань у цьому напрямі є визначення договірних відносин в цифровому обороті.

Виклад основного матеріалу. Вияв договірних конструкцій у цифровому обороті можливий завдяки встановленню його структурних елементів, у межах яких утворюються та здійснюються відповідні суспільні відносини. Особливість побудови відносин в цифровому обороті обумовлено його технічними властивостями. Так, його функціональним підґрунтям є наявність таких елементів як: 1) інфраструктурне забезпечення (охоплює мережі зв'язку, центри обробки даних, сервери та інші технічні засоби, необхідні для функціонування цифрових продуктів та послуг, програмне забезпечення, цифрова інформація, яка використовується в цифрових продуктах та послугах, наприклад, персональні дані, фінансові дані, мультимедійний контент); 2) існування цифрових платформ (Інтернет-платформи, зокрема веб-сайти та мобільні додатки, які дозволяють користувачам купувати товари та послуги; хмарні платформи, що надають користувачам доступ до програмного забезпечення, даних та інших ресурсів через Інтернет; платформи соціальних мереж); 3) доступ та можливість використовувати цифрове середовище користувачам (фізичним, юридичним особам, державним органам). Щодо них виникають самостійні цифрові відносини, зокрема щодо створення інфраструктурного забезпечення цифрового простору, отримання доступу до цифрового обороту тощо.

Наведене також свідчить, що цифровий оборот є штучним сегментом ринку в частині переходу об'єктів, здійснення суб'єктивних прав. Права та обов'язки щодо зміни власника об'єкта виникають у цифровому середовищі за допомогою інформаційно-технічної інфраструктури. Окремо потрібно звернути увагу, що цей оборот може бути реалізований лише завдяки використанню складних об'єктів інтелектуальної власності, зокрема що поєднують комп'ютерні програми, бази даних, музику, об'єкти анімації, фотографій та ін. Тому відносини у сфері цифрового обороту мають складну синтетичну правову природу та структуру.

Окремі дослідники, враховуючи ці особливості, пропонують створення єдиної правової міжнародної бази для регулювання метавесвіту (цифрового середовища) [5, с. 226]. Проте, наразі, в Україні спори щодо відносин із цифровими активами розглядаються національними судами, тому при дослідженні правової природи цифрових активів доцільним є виділення трьох рівнів правового регулювання у цифровому обороті: міжнародний (базовий); національний (універсальний, зокрема задля захисту суб'єктивних цифрових прав); індивідуальний (локально-казуальний). Системний зв'язок норм всіх рівнів між собою у конкретному випадку вже може формувати певне правове підґрунтя у конкретному юридичному конфлікті (в тому числі і застосування аналогії), а на майбутнє – сталі системні зв'язки між нормами стануть належними правовими засадами для відповідного комплексного нормативного регулювання.

Сьогодні труднощі сучасної правової регламентації відносин у цифровому обороті обумовлено тим, що побудова цифрових систем, платформ та інфраструктури, які мають бути використані громадянами, бізнесом та державою, не може функціонувати виключно на національних стандартах. При цьому долучення до міжнародного онлайн-бізнесу – це не вибір, а необхідність (яка веде за собою) і поступовий перехід до цифрового управління, через те роль держави у цьому сегменті відносин буде не така значна. Завдяки міжнародним відносинам розвиток цифрової інфраструктури неминучий [6, с. 58]. Враховуючи складності правового регулювання відносин у цифровому обороті, можна припустити позицію, що договір стає базовим правовим інструментом регулювання відносин у цифровому середовищі задля обороту цифрових активів.

Важливо зазначити, що логічна виокремлювати два типи цифрових відносин, які існують навколо цифрового обороту: 1) щодо створення та функціонування цифрового обороту як склад-

ної інформаційно-теологічної системи; 2) відносини, що виникають, здійснюються та припиняються, у межах та за допомогою цифрового обороту. Ці відносини різняться за своєю структурою, враховуючи суб'єктний склад, об'єкти, зміст. Залежно від типу відносин застосовується відповідне правове регулювання, зокрема індивідуальне (договір, локальні акти юридичних осіб).

Щодо першого типу відносин О.Є. Аврамова пропонує їх поділяти на: зовнішні – між бенефіціаром метавсесвіту (цифрового середовища) та його користувачами; внутрішні – між акціонерами про утворення та реалізації організаційних, майнових відносин щодо управління метавсесвіту та розподілом від нього прибутку. Вчена справедливо підкреслює, що в цифровому середовищі відбуваються угоди щодо купівлі-продажу певних цифрових об'єктів, що повинно врегулюватися нормами договірної права [7, с. 130, 131]. Погоджуючись з цією думкою, означимо, що раціонально виокремлювати ще більше відносин, що існують у сфері цифрового обороту. Так, це відносини: 1) щодо створення та підтримки функціонування цифрового обороту (правовий режим права інтелектуальної власності); 2) організаційні відносини у сфері бізнес-адміністрування цифрового середовища (корпоративні, трудові відносини, що мають відповідний правовий режим); 3) між користувачем та адміністратором відповідного цифрового середовища (договірне регулювання, з елементами правового режиму захисту персональних даних); 4) відносини між користувачами цифрового простору щодо цифрових активів (складний режим правового регулювання, який може поєднувати правові режими права інтелектуальної власності, особистих немайнових прав, договірної права); 5) захисту суб'єктивних цифрових прав. Наведені суспільні відносини є приватноправовими, тож слід констатувати мінімальний публічний елемент в їх структурі.

Наведені відносини можуть бути зокрема врегульовані такими видами договорів: ліцензійний договір, договори щодо надання цифрових послуг (хмарне зберігання, маркетплейси), купівлі-продажу товарів, обмін та застава цифрових активів, угоди про використання токенів (регулюють використання криптовалют та інших токенів у цифрових екосистемах) ін. Формами цих договорів може бути письмова, електронна та/або смарт-контракт. Враховуючи різноманіття відносин, що виникають щодо обігу цифрових активів у цифровому обороті, зупинимось на відносинах, що виникають між користувачами цифрового середовища стосовно цифрових активів.

Правомірні дії у цифровому середовищі (що є апаратним, програмним забезпеченням та будь-яким мережевим підключенням, що використовується з метою отримання доступу до цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем (п. 10 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги») [8]) базуються на укладанні ліцензії. Ліцензійні договори надають користувачеві право на доступ та використання цифрового активу, але не на володіння ним. Окремо можуть укладатися ліцензії на розповсюдження, які дозволяють користувачеві копіювати, поширювати або перепродавати цифровий актив згідно з певними умовами. Ці ліцензії є невиключними, зокрема це впливає із змісту ч. 4 ст. 1109 ЦК України: вважається, що за ліцензійним договором надається невиключна ліцензія, якщо інше не встановлено ліцензійним договором [9]. Отже, звернемо увагу, що отримання ліцензії є передумовою правомірного укладання договорів у цифровому середовищі. При цьому відносини у цифровому середовищі є складними. Так, E-commerce включає в себе різні види електронних транзакцій, такі як електронні платежі, онлайн-замовлення, електронна доставка, електронні документи тощо. Вона може відбуватися на різних платформах, таких як веб-сайти, мобільні додатки, соціальні медіа, електронна пошта тощо [10]. Тому, договірні відносини в цифровому обороті базуються як нормах цивільного законодавства, так і правилами та стандартами, що використовуються в електронних системах.

Договори щодо передання майнових прав у цифровому обороті можуть мати договірну конструкцію купівлі-продажу, дарування, обміну, застави ін. Засади електронної комерції визначені Законом України «Про електронну комерцію» [11]. Договори в цифровому просторі укладаються у формі електронного договору, що є домовленістю двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі (п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону) [11]. Електронний договір є різновидом електронного правочину. Договірні відносини у цифровому обороті мають певні особливості, так продавець (виконавець, постачальник) товарів, робіт, послуг в електронній комерції під час своєї діяльності та у разі поширення комерційного електронного повідомлення зобов'язаний забезпечити прямий, простий, стабільний доступ інших учасників відносин у сфері електронної комерції до певного виду інформації щодо правового статусу особи, яка виступає продавцем, якості товару та ін. Укладатися договір

може шляхом обміну електронних повідомлень (оферта та акцепт). За сучасних умов електронні договори зручні як для продавця (більш ефективно використання ресурсів, оскільки не потрібним є фактичне розміщення в конкретній місцевості; наявність більших ринків збуту, оскільки можливим є використання поштового та інших способів збуту продукції; конкуренцію між виробниками, так як електронна комерція дозволяє швидко реагувати на запити продавця), так і для покупця (економія часу, адже можливість замовлення товарів через інформаційні та телекомунікаційні мережі можливе в будь-який час доби; використання зручних способів оплати) [12, с. 86].

Електронний договір може містити істотні умови, що визначені ЦК України, та може містити інформацію про: технологію (порядок) укладення договору; порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору; можливість та порядок внесення змін до умов договору; спосіб та порядок прийняття пропозиції укласти електронний договір (акцепту); технічні засоби ідентифікації сторони ті інші передбачені ч. 2 т. 11 Закону України «Про електронну комерцію» [11]. З цієї норми випливає, що електронний договір повинен містити умови щодо: електронного документообігу, що реалізується у цифровому середовищі; набуття суб'єктивних прав за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; цифрової ідентифікації учасників договірних відносин; порядку здійснення суб'єктивних прав, можливості їх змін у режимі цивільного обороту. Місцем укладення електронного договору є місцезнаходження юридичної особи або місце фактичного проживання фізичної особи, яка є продавцем (виконавцем, постачальником) товарів, робіт, послуг (п. 9 ст. 11 Закону) [11]. Додаткова необхідність врегулювання договірних відносин у цифровому обороті обумовлено їх специфікою – набуття суб'єктивних прав відбувається у нематеріальному середовищі, штучно створеному для суспільного спілкування, зокрема у сфері комерції. При цьому не завжди у сфері електронної комерції проводяться переговори, оскільки цифрове середовище більш розраховано на спілкування на відстані, а тому контрагенти існують переважно у вигляді віртуальних осіб, які мають відповідну цифрову ідентифікацію [4, с. 178].

Поширення електронної комерції призводить до виникнення договірних конструкцій у цифровому обороті між різними суб'єктами за правовим статусом. Через те В.С. Мілаш виокремлює: договори між суб'єктами підприємницької діяльності (зокрема ці електронні договори можуть укладатися з використанням конкурентних процедур, проведення яких забезпечують електронні торгові системи та електронні торговельні майданчики (спеціалізовані веб-сайти категорії B2B); споживчі договори (укладаються в мережі Інтернет а використовуються переважно як засіб комунікації, що не відображається на формі договорів, які у більшості випадків укладаються шляхом публічної електронної оферти та її прийняття споживачем); зовнішньоекономічні договори [13, с. 36].

Погоджуючись з цією позицією, додатково означимо, що договори у цифровому обороті можуть укладатися щодо об'єктів, які мають зв'язок із матеріальним світом (існують у матеріальній формі), так і стосуватися цифрових активів. Так, ці активи існують виключно у нематеріальній формі (формі) та не мають фізичного втілення, їх оборотоздатність можливо виключено за допомогою інформаційних технологій, зокрема блокчейну. У сучасних відносинах є поширеним купівля-продаж дарування таких цифрових активів як криптовалюта (біткойн, Ethereum та Litecoin); NFT (унікальні цифрові активи, які представляють власність на такі предмети, як твори мистецтва, колекційні предмети та ігрові предмети); токени (цифрові активи, що можуть надавати доступ до послуг або виконувати інші функції). Наприклад, особливість дарування цифрового активу полягає у способі виконання обов'язку дарувальника щодо передачі подарунку. Так, він може передати його безпосередньо (передати цифрові активи одержувачу, надавши їм приватні ключі або посилання на цифровий гаманець); за допомогою використання цифрової платформи для подарунків; шляхом створення та передання власного NFT. В українському законодавстві не визначено особливостей правового регулювання дарування цифрових активів, а отже до цих відносин засовуються правила щодо дарування, встановлені в ЦК України.

Висновки. Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що відносини щодо цифрового обороту є достатньо складними. Проблемність правового регулювання цих відносин обумовлено тим, що цифровий оборот не має територіальних прив'язок до території конкретної держави. Через те правова регламентація договірних відносин у цифровому обороті не може базуватися виключно на національних стандартах. Доцільним є створення трьох рівнів правового регулювання відносин у цифровому обороті: міжнародний (базовий); національний (універсальний, зокрема задля захисту суб'єктивних цифрових прав); індивідуальний (локально-казуальний: договори, положення, статuti, стандарти, правила цифрових платформ).

Договірні відносини у цифровому обороті системно утворюються та поширюються в суспільстві, водночас їх правове регулювання має певне гальмування. Тому базовим джерелом правової регламентації цифрових відносин стає договір. Договори в цифровому обороті укладаються в електронній формі, використовуючи електронні підписи та інші засоби електронної комунікації. Укладання договору в цифровому обороті має два рівня відносин: 1) отримання доступу до цифрового середовища, правил цифрового обороту, цифрових активів на підставі невиключної ліцензії; 2) безпосередньо укладання договору. Договори у цифровому обороті можуть укладатися як щодо об'єктів, які мають зв'язок з матеріальним світом, так і стосовно цифрових активів.

Перспективним напрямом для подальших наукових розвідок є визначення видів договорів із цифровими активами, виявлення особливостей дарування, застави цифрових активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ludmir С. E-Commerce To Hit \$6.8 Trillion By 2028, Yet Physical Retail Will Prevail. URL: <https://www.forbes.com/sites/claraludmir/2024/05/31/e-commerce-to-hit-68-trillion-by-2028-yet-physical-retail-will-prevail/>.
2. Мічурін Є.О. Цивільно-правове регулювання суспільних відносин у цифровому середовищі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. Вип. 36, 2023. С. 115–121. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-13>.
3. Федосенко Н.А. Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 45. С. 69–74. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.469>.
4. Теремецький В.І., Гуц Н.Г. Новації у порядку укладення цивільно-правового договору. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. С. 176–181. URL: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-176-181>.
5. Сverdlichenko В.П. Метавесвіт – майбутній простір дослідження для юриспруденції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 2. № 81. С. 222–227. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.34>.
6. Жекало Г.І. Цифрова економіка України: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26. Ч. 1. С. 56–60.
7. Аврамова О.Є. Цивільно-правове регулювання метавесвіту: постановка проблеми. *Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування : матеріали XXI наук.-практ. конф., присвяч. 101-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В.П. Маслова (Харків, 17 лют. 2023 р.)*. Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. 341 с. С. 129–132.
8. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 р. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#top>.
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
10. Бутенко Д.С. Електронна комерція як запорука розвитку підприємництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2023. № 3. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.31>.
11. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
12. Змикало О.І. Поняття та сутність електронних правочинів за цивільним правом України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Т. 66. С. 81–87. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.14>.
13. Мілаш В.С. Електронні договори як правова основа електронної комерції (торгівлі) в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 1 (43). С. 33–41.